

Warszawa, 09-02-2023 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

IV.071.5.2022.MO

Pan Zbigniew Ziobro

Minister Sprawiedliwości

Szanowny Panie Ministrze!

Pragnę powrócić do kwestii regulacji wykonywania kontaktów między rodzicami a małoletnimi dziećmi. Uprzednio Rzecznik Praw Obywatelskich korespondował z Panem Ministrem w tej sprawie pismami z 28 kwietnia 2016 i 12 stycznia 2017 r. (numer RPO: IV.2021.204.2014, numery MS: DSO-I-072-5/16, DL-072-2/15, DL-I-053-2/17/5). Już wówczas Rzecznik podnosił wątpliwości związane z treścią przepisów art. 598¹⁵-598²² ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 1805 ze zm., dalej k.p.c.), dodanych do Kodeksu ustawą z 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2011 r., Nr 144, poz. 854). W szczególności Rzecznik przywoływał uwagi krytyczne zawarte we wpływających do niego skargach, ale również postulaty płynące ze środowisk prawniczych, w tym od sędziów rodzinnych:

„Podnoszone są zarzuty niejasności, długotrwałości (dwa etapy postępowania), nieskuteczności procedury; wskazywano także, że w niektórych przypadkach uprawniony do kontaktów rodzic może zgłaszać skargi (uzasadnione bądź nie) na wykonywanie kontaktów w celu uzyskania dla siebie kwoty pieniężnej (art. 598¹⁶ KPC) i odzyskania w ten sposób płaconych na dziecko alimentów. Nie wykształciła się jednolita praktyka i linia orzecznicza sądów powszechnych (m.in. wskutek braku możliwości wniesienia w większości spraw rodzinnych i opiekuńczych, w tym o kontakty, skargi kasacyjnej), co wywołuje niepewność prawną obywateli. W przypadku niektórych rodziców, którzy pomimo zasądzenia kolejnych kwot

pieniężnych nadal uniemożliwiają uprawnionym wykonywanie kontaktów, zadłużenie urosło nawet do kilkudziesięciu tysięcy złotych. **Za problem można także uznać fakt obciążania zobowiązanego rodzica kwotami pieniężnymi za brak realizacji kontaktów w przypadku, gdy do kontaktów nie dochodzi wskutek oporu samego dziecka”.**

Ostatni z przytoczonych problemów, związany z uwzględnieniem w procesie orzekania o kwocie pieniężnej woli samego dziecka, stał się niedawno przedmiotem oceny ze strony Trybunału Konstytucyjnego. Wyrokiem z 22 czerwca 2022 roku, sygn. akt SK 3/20, Trybunał Konstytucyjny uznał przepisy art. 598¹⁶ § 1 w związku z art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. za niezgodne z art. 48 ust. 1 zdanie drugie oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie, w jakim obejmują sytuacje, w których niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka, niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko to się znajduje.

Przywołane przepisy art. 598¹⁶ § 1 w związku z art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. odnoszą się do osoby, której sąd opiekuńczy zagroził nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, a która nie wypełnia nadal swego obowiązku w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem. W takiej sytuacji sąd opiekuńczy nakazuje tej osobie zapłatę należnej sumy pieniężnej, ustalając jej wysokość stosownie do liczby naruszeń. Zapłata określonej sumy pieniężnej stanowi tzw. pieniężny środek przymusu pośredniego.

Trybunał Konstytucyjny uznał, że dyspozycje art. 598¹⁵ § 1 i art. 598¹⁶ § 1 k.p.c., mimo że odnoszą się do osoby rodzica dziecka (bądź opiekuna), wkraczają swym zakresem stosowania w sferę autonomii dziecka wówczas, gdy nie ma ono woli kontaktu z rodzicem. Trybunał podkreślił, że wola każdego człowieka jest elementem jego życia osobistego, podlegającego ochronie prawnej i objętego gwarancją dysponowania tym dobrem według własnego uznania w myśl art. 47 Konstytucji. Mechanizm prawny, który umożliwia stosowanie sankcji finansowych wobec osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem w sytuacji, w której nie wykonuje ona nałożonych na nią obowiązków dotyczących kontaktu dziecka, ale z powodu uwzględnienia woli (zdania) właśnie dziecka, uznać należy, w ocenie Trybunału, za niezgodny z przywołanymi przepisami Konstytucji. Działania rodziców w ramach pieczy nad dzieckiem i jego reprezentowania powinny być bowiem podejmowane z poszanowaniem godności i praw dziecka. Artykuł 48 ust. 1 zdanie drugie oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji, nakazujące zapoznanie się z opinią dziecka w jego własnych sprawach oraz uszanowanie zajętego przez nie

stanowiska w miarę możliwości i z uwzględnieniem stopnia jego dojrzałości, nie mogą pozostać przepisami pozbawionymi bezpośredniego skutku prawnego.

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, przepisy art. 598¹⁵ § 1 i art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. nie zapewniają respektowania, przez osobę sprawującą pieczę nad dzieckiem, prawa dziecka do wyrażenia zdania w sprawach dotyczących jego kontaktów z rodzicem, zgodnie ze standardami ustanowionymi w art. 48 ust. 1 zdanie drugie i art. 72 ust. 3 Konstytucji. Przepisy te, w zakresie, w jakim obejmują sytuacje, w których niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka, niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko to się znajduje, godzą w konstytucyjny standard ochrony dobra dziecka. W opinii Trybunału Konstytucyjnego, sąd opiekuńczy, wydając postanowienia w trybie art. 598¹⁵ § 1 i art. 598¹⁶ § 1 k.p.c. powinien być obowiązany do samodzielnego wysłuchania dziecka przed podjęciem decyzji w sprawach dotyczących jego osoby, jeżeli rozwój umysłowy dziecka, stan zdrowia i stopień jego dojrzałości na to pozwalają, a ponadto obowiązany jest w miarę możliwości uwzględnić jego rozsądne życzenia.

Problem, który stał się przedmiotem wskazanego wyroku Trybunału Konstytucyjnego, jest niewątpliwie istotny. Nie ulega wątpliwości, że celem art. 48 ust. 1 zdanie drugie oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji jest realizacja dobra dziecka oraz nakaz ochrony dobra dziecka, co stanowi podstawową, nadrzędną zasadę polskiego systemu prawa rodzinnego. Wydaje się więc, że faktycznie literalne brzmienie art. 598¹⁶ § 1 w związku z art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim obejmują sytuacje, w których niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka, niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko to się znajduje, nie uwzględnia w ogóle aspektu woli samego dziecka, a tym samym, w określonych sytuacjach faktycznych może godzić w jego dobro.

Wydaje się jednocześnie, że realizacja wyroku Trybunału Konstytucyjnego może napotykać na trudności. Sam Trybunał w uzasadnieniu wyroku, określając jego skutki, stwierdził, że „skutkiem niniejszego wyroku nie jest utrata mocy obowiązującej przez art. 598¹⁵ § 1 oraz art. 598¹⁶ § 1 k.p.c., a tylko wyeliminowanie zakresu tych przepisów, który został wskazany w sentencji orzeczenia Trybunału jako niekonstytucyjny. Tym samym sądy opiekuńcze – przy rozpatrywaniu wniosków o zagrożenie zapłatą określonej sumy pieniężnej oraz o zobowiązanie do zapłaty tej sumy – obowiązane będą z urzędu wziąć pod uwagę, czy do niewykonania albo niewłaściwego wykonania obowiązków przez osobę, pod której pieczę znajduje się dziecko, doszło w wyniku

uwzględnienia woli dziecka (wyrażonej samodzielnie, bez wpływu osoby, pod której pieczęcią się ono znajduje)”.

Oznacza to, że aktualnie ocena, czy dany sąd realizuje w praktyce orzecniczej wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 3/20, możliwa jest wyłącznie w toku postępowania odwoławczego, przy tym brak jest w przepisach jednoznacznych wytycznych, w jaki sposób sąd meriti ma swoje obowiązki w tej kwestii wykonywać. Przykładowo, czy wyrok Trybunału oznacza obowiązek sądu rodzinnego prowadzenia z urzędu postępowania dowodowego na okoliczność ewentualnego wpływania na wolę dziecka przez osobę, pod której pieczęcią się ono znajduje, a jeśli tak, to za pomocą jakich środków dowodowych. Podkreślenia wymaga, że kwestia woli dziecka powinna być przedmiotem oceny sądu w tym postępowaniu merytorycznym, w którym sąd orzeka o sposobie realizacji kontaktów. De facto więc skutkiem wyroku Trybunału jest **konieczność ponownego prowadzenia przez sąd postępowania dowodowego na tę samą okoliczność. Zwiększyć się może również znacząco liczba postępowań odwoławczych w tych sprawach.** To zaś rodzi obawę o sprawność postępowania w sprawach dotyczących kwoty pieniężnej za niewykonywanie kontaktów. Tymczasem już obecnie, o czym powszechnie wiadomo, postępowania w sprawach rodzinnych, a w szczególności tych dotyczących opieki nad dziećmi i wykonywania władzy rodzicielskiej są długotrwałe, co samo w sobie nie służy ochronie dobra dziecka.

Biorąc pod uwagę przywołaną powyżej argumentację, w szczególności stanowisko Trybunału Konstytucyjnego zawarte w uzasadnieniu do wyroku z 22 czerwca 2022 r. w sprawie SK 3/20, wydaje się, iż nie można poprzestać wyłącznie na nałożeniu na sądy obowiązku uwzględniania treści wyroku Trybunału w ramach rozpoznawania omawianej kategorii spraw. Istnieje potrzeba podjęcia działań legislacyjnych zmierzających do dokonania zmian istniejących regulacji, celem zagwarantowania właściwej realizacji wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 3/20. Wnikliwego rozważenia wymaga ocena, w jaki sposób uwzględnić w treści przepisów dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem regulacje art. 72 ust. 3 Konstytucji RP, ale i systemowa ocena treści innych przepisów k.p.c., to jest art. 216¹ oraz 576 § 2 k.p.c. z punktu widzenia zapewnienia należytej wagi woli dziecka przy wydawaniu rozstrzygnięć.

Na marginesie należy zauważyć, że dotychczasowe projekty zmian Kodeksu postępowania cywilnego czy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (jak np. senacki druk nr 63 czy również senacki druk nr 550) nie zawierały propozycji zmian w omawianym zakresie. Jak wynika z doniesień prasowych, obecnie Komisja Ustawodawcza Senatu

również dostrzega konieczność zmian legislacyjnych w tej sferze – zasadna zatem wydaje się koordynacja działań legislacyjnych¹.

Przy tej okazji warto rozważyć podjęcie szerszej nowelizacji przepisów regulujących wykonywanie kontaktów z dzieckiem, w postaci przede wszystkim uproszczenia i sprowadzenia do jednego etapu procedury orzekania oznaczonej sumy pieniężnej, i rozważenie możliwości uniemożliwienia stosowania tej procedury do „odzyskiwania” alimentów, orzekanych w innym postępowaniu od rodzica uprawnionego do kontaktów.

Mając to na uwadze, na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity: Dz.U. z 2020 roku, poz. 627 ze zm.) zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o przedstawienie stanowiska Pana Ministra w kwestii potrzeby podjęcia działań legislacyjnych celem zapewnienia realizacji omawianego wyroku Trybunału Konstytucyjnego, jak również o poinformowanie o kierunku, w jakim będą iść ewentualnie planowane zmiany.

Do wiadomości Pana Ministra i ewentualnego wykorzystania w toku prac analitycznych i legislacyjnych przesyłam w załączeniu kopie wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich z 28 kwietnia 2016 i 12 stycznia 2017 r., z uwagi na to, że zawarte w nich uwagi i wątpliwości, w tym zgłaszane przez Stowarzyszenie Sędziów Rodziny w Polsce, pozostają w dużej mierze aktualne.

Załączniki: 2

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

¹ <https://www.infor.pl/prawo/dziecko-i-prawo/kontakty-z-dzieckiem/5663660,sankcje-za-utrudnianie-kontaktow-z-dzieckiem.html> dostęp 7 lutego 2023